

Peptidy a Proteiny

Aminokyseliny

- Stavební kameny proteinů
- 20 tzv. proteinogenních (biogenních) aminokyselin → tzv. α -aminokyseliny
  - Kromě nich se u některých organismů mohou vyskytovat rovněž tzv. neobvyklé aminokyseliny
- Aminokyseliny → organické kyseliny → 1 nebo více atomů H nahrazeno aminoskupinou - NH_2
  - Kromě toho mohou být některé atomy H nahrazeny i jinými fčními skupinami - OH, SH, fenylem atd.
- Každá aminokyselina (kromě prolinu) má nejméně 1 kyselou karboxyskupinu - COOH + 1 zásaditou aminoskupinu - NH_2 (neutrální aminokyseliny)
  - Některé aminokyseliny mají 2 - COOH + 1 - NH_2 (kyselé)
  - Některé aminokyseliny mají 1 - COOH + 2 - NH_2 (zásadité)

Aminokyseliny

- V biogenních aminokyselinách - NH_2 nahrazuje H na C sousedícím s - COOH → α -aminokyseliny
  - U neobvyklých aminokyselin může být - NH_2 vázána na C2 (β -aminokyseliny) C3 (γ -aminokyseliny) nebo dalším C (od - COOH)
- Nejjednodušší aminokyselina - glycin, ostatní mají na α -uhlíku kromě - NH_2 ještě uhlíkatý alifatický nebo aromatický řetězec
- Přírodní aminokyseliny jsou bezbarvé krystalické látky, dobře rozpustné ve vodě
  - Rozpuštěním v zředěných kyselinách a zásadách poskytují soli → některé sladké chuti, masové či bez chuti
- Molekuly aminokyselin vytvářejí ionty → - COOH může odštěpovat H^+ a - NH_2 je může vázat → může probíhat **intramolekulově**
- Monokarboxylové monoaminokyseliny → v H_2O **NEUTRÁLNÍ**

Aminokyseliny

- V silně kyselém prostředí → tvoří kationty
- V silně zásaditém prostředí → tvoří anionty
- Při určité hodnotě pH → převážně neutrální forma aminokyseliny → tzv. **IZOELEKTRICKÝ BOD**
  - V izoelektrickém bodě je polarita aminokyselin nejmenší → nejnižší rozpustnost ve vodných roztocích
- Monokarboxylové diaminokyseliny → v H_2O zásadité
- Dikarboxylové monoaminokyseliny → v H_2O kyselé
- Při změně pH → změna stupně disociace - COOH a NH_2
- Z výživového hlediska se aminokyseliny dělí:
  - 1) Nahraditelné → syntetizuje organismus → z meziproductů metabol. sacharidů a lipidů (transaminace)
  - 2) Nenahraditelné (esenciální) → organismus nedokáže syntetizovat → **musí dodávat v potravě**

Aminokyseliny

- **Neobvyklé aminokyseliny**
  - Obsahují hlavně rostliny a mikroorganismy
  - Mají pro svého „vlastníka“ ochrannou (obranou) fci
  - Většina z nich je pro člověka a zvířata **toxická**
  - Mikroorganismy je produkuje jako sekundární metabolity
  - Některé jsou specifickými enzymovými inhibitory → uplatnění ve farmakologii
  - Některé působí imunomodulačně (bestatin, forfenicin, esterastin) → stimulují imunitní mechanismy (onkologie)

Degradace aminokyselin

- Může probíhat různě
- Dekarboxylace
  - Uvolňuje se CO_2 a z aminokyseliny zůstává primární amin
  - Mnoho aminů jsou biologicky významné složky fosfolipidů, koenzymů, hormonů nebo účinkují samostatně
    - Kofaktorem dekarboxyláz je pyridoxalfosfát
- Oxidační deaminace
  - Nejdříve vzniká iminokyselina, která se hydrolyzuje na ketokyselinu a NH_3
  - Rci katalyzuje oxidáza L-aminokyselin (játra, ledviny) a glutamátdehydrogenáza, akceptorem H je FAD
  - V mitochondriích všech buněk se vyskytuje glutamátdehydrogenáza → deaminuje kys. glutamovou na kys. α -ketoglutarovou (2-oxoglutarová)

Degradace aminokyselin

- Kys. α -ketoglutarová vstupuje do procesu transaminace
- Transaminace
  - Při transaminaci nastává výměna funkčních skupin mezi aminokyselinou a ketokyselinou (transaminázy + pyridoxalfosfát - v mitochondriích i cytoplasmě)
  - Nejvýznamnější - Glutamátaloacetáttransamináza (GOT) = Aspartátaminotransferáza (AAT) $\rightarrow$ přenáší aminoskupinu z kyseliny asparagové na kys. α -ketoglutarovou $\rightarrow$ vzniká kys. glutamová + kys. oxaloctová
  - Dále - Alaninaminotransferáza = glutamát pyruváttransamináza (GPT) $\rightarrow$ přenáší aminoskupinu z alaninu na kys. α -ketoglutarovou $\rightarrow$ vzniká kys. glutamová + kys. pyrohroznová
- Ústřední fci v rčích transaminace má kys. glutamová + kys. α -ketoglutarová $\rightarrow$ zabezpečují deaminaci aminokyselin + aminaci ketokyselin $\rightarrow$ význam pro syntézu aminokyselin

Degradace aminokyselin

- Ketokyseliny vznikající degradací aminokyselin jsou využity ve vhodné metabolické dráze $\rightarrow$ např. v citrátovém cyklu
- NH_3 - pokud se nevyužije k aminaci ketokyselin $\rightarrow$ se vylučuje
  - Forma v které se NH_3 vylučuje závisí na druhu organismu
  - Vodní org. $\rightarrow$ NH_3 se rozpouští a zředuje $\rightarrow$ přestává být toxický
  - Plazi, ptáci $\rightarrow$ koncentrace NH_3 v org. může být nebezpečná $\rightarrow$ se NH_3 metabolizuje na kys. močovou, která je málo rozpustná = málo toxická
  - Savci $\rightarrow$ vylučují NH_3 ve formě močoviny

Močovinový cyklus (ornitinový cyklus, malý Krebsův cyklus)

- Intenzivní tvorba močoviny $\rightarrow$ v játrech (mitochondriích) $\rightarrow$ Krebsův-Henseleitův cyklus
  - Lidský organismus denně syntetizuje asi 20-25 g močoviny

Mechanismus

- $\text{NH}_3 + \text{CO}_2 + \text{ATP} \rightarrow$ karbamylfosfát (karbamylfosfátsyntetáza + Mg^{2+})
- Karbamylfosfát + ornitin $\rightarrow$ citrulin + H_3PO_4 (ornitintranskarnamyláza)
- Kondenzace citrulinu s kys. asparagovou $\rightarrow$ kys. argininjantarová
- Disociace kys. argininjantarové $\rightarrow$ arginin + kys. fumarovou (argininsukcináza)
- Hydrolyza argininu $\rightarrow$ močovina + ornitin (argináza) **UZAV.**

Peptidy

- Jsou to látky, které vznikají kondenzací dvou nebo více aminokyselin: karboxylová skupina jedné + aminoskupina aminokyseliny (uvolní H_2O) $\rightarrow$ **peptidová vazba**
- Peptidovou vazbu lze hydrolyzovat (zředěné kyseliny, louhy nebo proteolytické enzymy)
- Každá molekula aminokyseliny může peptidickou vazbou vázat 2 další aminokyseliny
- Každý peptid má 1 aminokyselinu s volnou karboxyskupinou (C-koncová aminokyselina) a 1 aminokyselinu s volnou aminoskupinou (N-koncová aminokyselina)
- Kromě lineárního řetězce mohou polykondenzací aminokyselin vznikat i uzavřené řetězce (nemají volnou ani karboxy-, ani aminoskupinu) $\rightarrow$ cyklické peptidy

Peptidy

- V přirozeně se vyskytujících peptidech $\rightarrow$ téměř výlučně α -peptidová vazba (aminoskupina, která vstupuje do vazby je na α -uhlíku)
- Pouze v některých případech byla zjištěna i γ -peptidová vazba (např. kyselina glutamová karboxylem vzdálenějším od aminoskupiny)
- Mr peptidů má hodnotu do asi 10000 $\rightarrow$ při vyšší Mr $\rightarrow$ už proteiny
- Dle jiných kritérií do 100 aminokyselin $\rightarrow$ peptid, nad 100 aminokyselin $\rightarrow$ protein
- Názvy peptidů $\rightarrow$ aminokyselina, která se účastní peptidové vazby svojí karboxyskupinou se označuje jako acyl- (glycyl-, alanyl-, histydylyl-) a v názvu peptidu stojí před aminokyselinou, která do vazby poskytuje aminoskupinu
- Pro jednoduchost se aminokyseliny v peptidech zaznamenávají pomocí trojpísmenných symbolů

Peptidy

- Podle počtu aminokyselin se peptidy dělí na oligopeptidy a polypeptidy
- V organismech se vyskytuje vícero peptidů s významnými biologickými účinky
  - Hormony - ovlivňují fyziologické systémy
  - Součást enzymatických systémů - glutation
  - Některá antibiotika
  - Živočišné, rostlinné a mikrobiální jedy

Proteiny (bílkoviny)

- Základní sloučeniny živé hmoty (55 % C, 21 % O, 7 % H, 17 % N, případně síru a fosfor)
  - Jejich Mr je od 10 000 do několika milionů
-